

довкілля, декоративними якостями рослин, але враховувати також їх традиційне символічне значення.

Література

1. **Рідне слово.** Вибір з українського письменства для молоді. – Краків: Українське видавництво, 1941. – 238 с.
2. **Леся Українка.** Твори в двох томах. – Київ: Вид-во худ. літ-ри "Дніпро". – 1979, т.1, 327 с.
3. **Акорди.** Антологія української лірики від смерті Шевченка. Уложив Іван Франко. – Львів: Накладом Українсько-руської видавничої спілки. – 1903. – 316 с.
4. **Марко Вовчок.** Степовий гість// Є.Ю. Пеленський. Рідне слово. Вибір з українського письменства. – Краків: Українське видавництво, 1941. – 238 с.
5. **Богдан Лепкий.** Писання. Том 1. Вірші. – Київ-Ляйпціг: Українська накладня. – 398 с.
6. **Борис Грінченко.** Під тихими вербами. – Львів: Наклад книгарні НТШ, 1928. – 260 с.
7. **Іван Нечуй-Левицький.** Хмари. – Київ-Ляйпціг: Українська накладня. – 487 с.
8. **Гоголь Н.В.** Миргород. – М.: ОГІЗ, 1947. – 288 с.
9. **Петро Жур:** Дума про вогонь. Хроніка другої подорожі Т. Шевченка на Україну.// "Жовтень", № 4, 1988. – С. 12-87.
10. **Павло Тичина.** Вибрані поезії. Радянський письменник, 1945. – 348 с.
11. **Кондратюк А.** З вишневого саду. – К.: Молодь, 1992. – 192 с.
12. **Олег Шаган:** Пам'яті жертв голодомору. Газета "Народне слово", № 40 (259), 13-19 жовтня 2005 р.
13. **Колесса Ф.** Українська усна словесність. Львів, 1938. – 644 с.

УДК [008+37.011]:504 Доц. І.А. Дубович, канд. географ. наук – НЛТУ України

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Розглянуто актуальність екологічної культури та екологічного виховання населення. Проаналізовано особливості транскордонного еколого-економічного співробітництва. Звернуто увагу на наслідки Чорнобильської аварії.

Ключові слова: екологічна культура, екологічне виховання населення, міжнародне екологічне виховання, екологічна свідомість, екологічна освіта, охорона довкілля, екологічні проблеми, екологічна криза, еколого-економічне транскордонне співробітництво.

Doc. I.A. Dubovich – NUFWT of Ukraine

Features of modern ecological culture and ecological education of population

Actuality of ecological culture and ecological education of population is examined. The features of trans-border ecological and economic collaboration are analyzed. Attention applies on the consequences of the Chernobyl catastrophe.

Keywords: ecological culture, ecological education of population, international ecological education, ecological consciousness, ecological education, environment protection, ecological problems, ecological crisis, ecological and economic trans-border collaboration.

Актуальність екологічної культури та екологічного виховання населення полягає в тому, що у центрі уваги сучасного людства існують проблеми взаємодії людини з навколишнім природним середовищем.

Початок XIX ст. характеризується катастрофічною екологічною ситуацією на нашій планеті. Це пояснюється інтенсивним зростанням масштабів забруднення повітря та води, різкого й помітного ослаблення озонового шару

планети тощо. Великомасштабні деградації біосфери у численних регіонах світу призвели до біологічних катастроф, алергічних та онкологічних захворювань, загалом – до погіршення якості життя.

Нині багато екологічних проблем мають загальносвітовий характер і створюють загрозу подальшому існуванню життя на нашій планеті; суспільство, рослинний і тваринний світ опинилися на межі широкомасштабної деградації. Забезпечення раціонального й ефективного природокористування, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки в сучасних умовах є важливою і невідкладною проблемою всіх держав світу.

У наш час доквілля як найважливіший природний чинник виробництва і нормального життя людини вкрай потребує з боку людства захисту та охорони від загрозової деградації, тотального забруднення і вичерпання деяких природних ресурсів. Як свідчать дослідження науковців, нині основними забруднювачами є найбільш промислово розвинуті держави. Значні простори забруднені різними хімічними речовинами. Величезні площі орних земель – у катастрофічному стані, а від цього багато в чому залежить життя людей.

Якщо 20-25 років тому на нашій планеті один вид тварин зникав щодня, то сьогодні – за одну годину [9, с. 10].

Тривожні наслідки світового значення має аварія ЧАЕС. Наукові дослідження доводять, що близько 5 % території України втрачено після Чорнобильської аварії, радіаційного забруднення. Значно збільшилась кількість онкологічних захворювань, хвороб ендокринної системи, органів дихання тощо. На жаль, Україна відома як країна з найвищим інтегральним показником вкрай негативних навантажень на доквілля на всій території. Офіційно Україна має міжнародний статус зони "екологічного лиха". Цей статус вона одержала після Чорнобильської катастрофи (1986 р.) [9].

Демографічне відтворення населення опосередковано залежить від екологічної ситуації в регіоні. Порівнюючи сучасний стан природного приросту населення України з 1960 р., можемо відзначити, що сьогодні цей показник набагато гірший (-6,2 %); в 1960 р. він становив +13,6 %. За природним приростом населення Україна посідає 189 місце серед держав світу (всіх 192 держави) [5, с. 519].

Реальні можливості небезпеки екологічної катастрофи дедалі більше визнаються. Науковці доводять, що екологічна криза багато в чому світоглядна, філософсько-ідеологічна і соціально-психологічна. З цих поглядів розв'язання екологічних проблем у глобальному масштабі неможливе без зміни пануючої в цей час екологічної свідомості [9, с. 11].

Після екологічної кризи, яка бурхливо почала розвиватися в Японії, державах СНД, Південній Америці, Азії, Африці та інших регіонах світу, ставлення людей до природи починає покращуватись; ухвалюються як національні, так і міжнародні закони з охорони природи. На нашу думку, законодавчої бази недостатньо, адже наслідки екологічної кризи переважно є незворотними. Тому першорядними повинні бути екологічна культура та екологічне виховання населення.

Доцільно звернути увагу й на те, що антропоцентричний тип екологічної свідомості дуже стійкий. За даними деяких досліджень, значна частина (близько 90 %) читачів газет уникають статей, матеріалів про гострі екологічні проблеми. Втрати, на національному і міжнародному рівнях, від безконтрольного природокористування обчислюються в "астрономічних величинах". Тому питання охорони довкілля, бережливого ставлення до природних ресурсів потребують докорінних змін, екологічної культури та екологічного виховання населення, формування нового екологічного мислення.

На сучасному етапі еколого-природний чинник стає дедалі актуальним і одним із найпріоритетніших у міжнародних відносинах. Один з основних аспектів екологічного виховання населення повинен стосуватися прикордонних територій. Адже добросусідські взаємовідносини між суміжними державами, транскордонна співпраця багато у чому залежать від ефективного співробітництва у галузі екології, яке, своєю чергою, залежить від рівня екологічної культури та екологічного виховання населення цих держав. Дисбаланс у екологічній культурі та екологічному вихованні населення між державами-сусідами часто призводить до міжнародних непорозумінь.

Вирішення сучасних екологічних проблем, причому в глобальних масштабах, потребує належної екологічної культури та екологічного виховання населення не тільки в тій чи іншій державі, а й на міжнародному рівні. Необхідно створити тісне міжнародне еколого-економічне співробітництво. Позитивні еколого-економічні зрушення, як свідчить світовий досвід, можливі при добросусідській міжнародній співпраці, що найяскравіше проявляється у транскордонному співробітництві. Транскордонне еколого-економічне співробітництво, екологічна культура та екологічне виховання населення у транскордонних регіонах є особливо важливими і актуальними.

Нині транскордонне співробітництво розглядають не як окремі епізоди в окремих напрямках, а через визначення ефективності цієї діяльності в усіх її сферах: екологічній, політичній, економічній, соціальній, культурно-освітній, комунікаційній та інших.

Однією з організаційних форм транскордонних відносин є єврорегіон – транскордонне регіональне утворення, що охоплює території по обидва боки від державного кордону. У межах єврорегіонів, за згодою центральних державних органів, місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти і застосовувати на практиці спеціальні комплексні програми у галузі екології, культури, освіти і науки та ін. Отже, транскордонне співробітництво – це специфічна сфера міжнародно-економічної, екологічної, політичної, культурної та інших видів людської діяльності, що здійснюється на регіональному рівні.

Транскордонне співробітництво має низку особливостей, визначених наявністю кордону та необхідністю його облаштування, вирішення екологічної безпеки, спільне використання природних ресурсів тощо. Нині у сфері охорони навколишнього середовища у прикордонних регіонах ухвалено і діє ряд міжнародних конвенцій: Конвенція про транскордонне забруднення повітря, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище, Конвенція

про транскордонний вплив промислових аварій, Конвенція з охорони та використання водотоків і міжнародних озер та інші угоди.

Необхідно звернути увагу й на те, що питання екології у прикордонних регіонах України залишені поза увагою вищих ешелонів державної влади. Хоча у підписаних угодах між Україною та державами-сусідами (наприклад, стаття 63 Угоди про співробітництво між Україною та Європейським Союзом та ін.) підкреслюється необхідність боротьби з локальним, регіональним та транскордонним забрудненням атмосферного повітря і води [3]. Охорона довкілля вимагає дієвих заходів на регіональному рівні.

Для України, яка стала незалежною державою (1991 р.), вивчення сусідніх держав та окремих їх районів набирає дедалі більшого значення, бо вона поступово інтегрується у європейський простір.

Згідно з державними демократичними принципами, розвиток соціально-економічної структури регіонів пов'язаний зі зростанням ролі місцевого самоврядування та їх ролі у вирішенні питань свого подальшого екологічного, соціального та економічного розвитку. Тому в умовах "перехідного періоду" більшої актуальності набуває дослідження сусідніх держав, особливо їх прикордонних регіонів, що пов'язано із зовнішнім міжрегіональним співробітництвом та його екологічним і соціально-економічним значенням.

Нині знання про зарубіжні регіони дуже неповні. Незначна зовнішня міжрегіональна співпраця серйозно перешкоджає в розширенні та зміцненні міжнародних зв'язків України.

Відзначимо, що вступ деяких держав-сусідів (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія) в НАТО та їх інтеграція у ЄС породжують низку нових проблем щодо усебічної співпраці України з цими державами. Ключовим моментом для України повинно бути входження в європейські еколого-економічні структури транскордонного співробітництва. Сприяння транскордонному співробітництву є одним із головних пріоритетів і цілей політики Європейського Союзу.

Для вирішення екологічних проблем сучасності на регіональних чи загальнодержавних рівнях необхідно, насамперед, вивчати загальносвітові проблеми та спосіб їх вирішення. Сьогодні людство дедалі більше усвідомлює значення охорони навколишнього природного середовища як умови його виживання. Але, на жаль, суспільство ще недостатньо готове, виховане для реалізації природоохоронних заходів. Іншими словами, у людей відсутня екологічна грамотність і культура, не сформоване екологічне мислення. Тому роль екології в освіті, екологічна культура та екологічне виховання людей є особливо важливими. Кожний сучасний фахівець повинен мати екологічний світогляд.

Екологічна свідомість та екологічна культура є необхідними умовами для подолання негативних змін, що відбуваються у природному середовищі. Від якості і темпів екологічного виховання, формування екологічної свідомості та екологічної культури залежить збереження нашої планети. Нині необхідно розробити навчальні програми і увести в освітні заклади усіх рівнів предмет "екологічна культура та екологічне виховання населення".

Одним із найважливіших завдань екологічної культури та екологічного виховання є формування у громадян раціонального природокористування, вміння бачити екологічні наслідки, почуття відповідальності перед нинішніми та майбутніми поколіннями та ін. Виділяють певні етапи у процесі неперервного екологічного виховання:

- екологічне просвітництво – це перший ступінь в екологічному вихованні; формує перші елементарні знання про особливості взаємовідносин "суспільство-природа";
- екологічна освіта – це психолого-педагогічний процес впливу на людину, метою якого є теоретичне формування екологічної свідомості;
- екологічне виховання – це формування в індивіда моральних принципів, що визначають його позицію та поведінку у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів [9].

Головною метою екологічного виховання є формування екологічної культури, що повинна включати взаємодії суспільства та природи, систему екологічних цінностей та екологічну відповідальність.

Варто відзначити, що в "Стратегії зберігання природи" Міжнародної спілки охорони природи (1980 р.) введено такий пункт, як екологічне виховання населення. Найбільша ефективність екологічного виховання можлива за умов забезпечення його неперервності, комплексності, залучаючи всіх членів суспільства упродовж усього їхнього життя.

Нині екологічна освіта стала одним із ключових елементів програми ЮНЕСКО (ООН з питань науки, освіти, культури). На сучасному етапі людського розвитку роль екологічної культури та екологічного виховання населення повинна підвищуватись. Теперішня екологічна ситуація вимагає від населення нового морального погляду у стосунках з природою, нових норм поведінки людини в довкіллі, почуття відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Зазначимо, що сьогодні немає достатніх інформаційних заходів на тему екологічної культури та екологічного виховання населення. Із телебачення, радіо та преси дізнаємось тільки про наслідки екологічних катастроф, загроз тощо. Для постійного екологічного виховання населення є потреба виділити окремий ефірний час на телебаченні, радіо та місця у пресі на цю тему.

Для виживання і розвитку суспільства виникає необхідність формування принципово нової ідеології, яка б відображала органічні взаємозв'язки і залежності між людиною та природою, між суспільством і природним середовищем.

Іншого шляху, інших перспектив збереження та забезпечення достойного життя на планеті не існує.

Література

1. Бойчук Ю.Д., Шульга М.В., Цалін Д.С., Дем'яненко В.І. Основи екології та екологічного права. – Суми, 2004. – С. 8-12.
2. Гавриленко Б.Б. Соціальна екологія. – Запоріжжя, 2001. – С. 42-47.
3. Долішній М., Беленький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва// Регіональна економіка, науково-практичний журнал. – Львів, 1996, № ½. – С. 50-58.
4. Дубович І.А. Міжрегіональне співробітництво між Чернівецькою областю і повітами Сучава і Ботошань (Румунія)// Регіональна економіка/ Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 1997, № 4. – С. 130-134.

5. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. – Друге видання. – Львів, 2003. – С. 323-325.
6. Дубович І.А. Сучасні проблеми транскордонного співробітництва// Економіка України в євроінтеграційних процесах// Науковий зб. Спецвипуск 13/ За ред. Проф. С.М. Панчишина. – Львів, 2004. – С. 106-112.
7. Крисаченко В.С. Екологічна культура. – К.: Освіта, 1996. – С. 47-55.
8. Маркович Д. Социальная экология. – М.: Высш. шк., 1991. – С. 154-161.
9. Паламарчук В.О., Коренюк П.І. Економіка природокористування. – Запоріжжя, 2003. – С. 3-17.
10. Салтовський О.І. Основи соціальної екології. – К.: Освіта, 2004. – С. 148-158.
11. Соціальна екологія: Навч. посіб./ За ред. Л.П. Царика. – Тернопіль, 2002. – С. 166-172.

УДК 398.32

Доц. Н.М. Дуда, канд. істор. наук – НЛТУ України

СИМВОЛ ДЕРЕВА У ПЕРВІСНІЙ КУЛЬТУРІ

Присвячено проблемам формування та розвитку культу дерев у первісній культурі. На відомому історичному та етнографічному матеріалі автор розглядає та аналізує існуючі теорії щодо зародження та поширення цього явища.

Ключові слова: первісна культура, дерево, священне дерево, священна діброва.

Doc. N.B. Duda – NUFWT of Ukraine

The symbol of the tree in the primitive culture

The article deals with the issues of forming and developing the tree cult in the primitive society culture. On the basis of the well-know historical and ethnographical data the author has considered and analyzed the existing theories of the origin and development of this phenomenon.

Keywords: primitive culture, tree, the holy tree, the holy woods.

Первісна культура – найдовший період в історії людства. Вона виникла, як відомо, два мільйони років тому і проіснувала до V – IV тисячоліття до нашої ери, а в окремих місцях до XIX ст. нашої ери.

Первісна людина не віддаляла себе від природи, а була тісно з нею пов'язана – природа диктувала людині спосіб життя, а не навпаки. Насамперед це проявлялось у виробничій діяльності, яка спершу обмежувалась збиральництвом і полюванням [2, с. 88-89].

Залежність від природи зовсім не означала, що первісна людина не намагалась зрозуміти і пояснити світ, у якому жила. Для цього вона застосовувала найпростіший спосіб – дивилась на світ як на себе, переносючи свої властивості і відчуття на навколишню дійсність і речі.

Сучасній людині нелегко зрозуміти синкретичність первісної культури і сприймати усвідомлення того, що природа жива у прямому, а не у переносному значенні. Наша свідомість чітко поділила світ на роди, види і підвиди. З дошкільного віку ми розрізняємо людей від тварин, тварин – від рослин, слова – від речей, думки – від емоцій, бажане – від дійсного. Нам непросто зрозуміти стан свідомості, за якої дерева і каміння, ріки і хмари, дощ і вітер є реальними, живими істотами, як і ми, тільки іншими, не подібними до нас, як не подібні до нас тигр, собака, слон, як врешті, ми самі не подібні один до одного. Для первісної людини живучість і спорідненість світу була очевидною. Відмінність між речами означала тільки те, що ці речі можуть мати інші, не-